

Hameiden pirttauhoja

Jääsken kihlakunnasta

Johdanto

Tässä vihkosessa esittelen Jääsken kihlakunnan hameiden pirtanauhoja. Nauhat ovat kuvioimattomia *ripsinauhoja*, eli niiden kuviointi muodostuu loimilankojen värien mukaan ilman poimintaa. Pirttaa nostamalla ja laskemalla loimeen saadaan muodostettua vuorotellen kaksi erilaista viriötä, ja kuviointi syntyy näiden viriöiden vaihtelusta.

Voit lukea ripsinauhoista lisää aiemmasta julkaisustani, [*"Helpot" pirtanauhavyöt*](#). Tämän vihkon nauhat eivät poikkea ripsinauhavöistä muutoin kuin käyttötarkoitukseltaan.

Jääsken kihlakunnan hameet on helppo erottaa ympäröivien alueiden hameista niiden vyötärönauhana käytetyn pirtanauhan ansiosta. Jääsken kihlakunnassa hameen vyötärölaskokset ommeltiin lähes aina kiinni pirtanauhaan, mutta viereisissä Äyräpään ja Käkisalmen kihlakunnissa käytettiin yleisesti pel lavaista vyötärökaitaletta. On mahdollista, että myös Äyräpäässä ja Käkisalmessa tehtiin satunnaisesti pirtanauhavyötäröitä, kuin myös että Jääskessä käytettiin joskus pirtanauhan sijaan vyötärökaitaletta.

Pirtanauhaa käytettiin hameen vyötärönauhana Jääsken, Antrean, Kirvu, Rautjärven ja Ruokolahden pitäjissä. Joutsenon hameen vyötärörakenteesta minulla ei ole tietoja. Joutsenon puku usein poikkeaa muiden Jääsken kihlakunnan pitäjien puvuista.

Kannaslaiset juhlahameet ovat monesti olleet helmusniekkahameita, joissa hameen helmaa koristaa punainen verkakaitale. Erityisesti arkisemmissa hameissa käytettiin helmassa kalliin ostoeran sijaan kotikutoista pirtanauhaa. Ruokolahdella ja Rautjärvellä sekä joisain Käkisalmen kihlakunnan pitäjissä käytettiin helmassa kapeita pirtanauhoja. Sakkolassa ja Raudussa käytettiin punaisen villahameen koristeena leveää raidallista pirtanauhaa. Tässä vihkossa esitellään kaksi Ruokolahden ja Rautjärven tyylistä helmanauhaa.

Hameen vyötärön tyypillinen rakenne

Tyypillinen vyötärörakenne Jääsken kihlakunnan hameessa on seuraavanlainen:

1. Hamekangas laskostetaan ylälaidastaan (Jääski, Antrea, Kirvu) tai koko hamekangas vetopoimutetaan (Ruokolahti, Rautjärvi). Laskokset tai poimut ommellaan yhteen.
2. Laskosten tai poimujen päälle ommellaan pirtanauha. Nauha ommeltaan kiinni hamekankaaseen ainakin toisesta laidastaan. Pirtanauha saattaa ulottua hamekankaan reunan yläpuolelle.
3. Hameen sepalus voitiin sulkea joko vyötärönauhalla tai vyötärönauhan päihin ommelluilla solmimisnauhoilla, tai metallihakasilla

Solmimisnauhana vyötärönauhan päät. Ruokolahti (LHMVHMAE2402:943).

Vyötärönauhan päissä erilliset solmimisnauhat. Ruokolahti (KA3747).

Vyötärön kiinnitys hakasparilla. Ei paikkatietoa, Jääsken, Antrean ja Kirvun tyyli (EKME3103).

Epätyypilliset vyötärörakenteet

Myös Jääsken kihlakunnassa tehtiin hameisiin pellavaisia vyötärökaitaleita, mutta tämä on harvinaista. Antrealaisessa hameessa (LHMVHMAE575:163) vyötäröpoimut on tehty erilliseen sinimustaan palttinakaitaleeseen, joka on sitten ommeltu yhteen ruudullisen hurstutkankaan kanssa. Vyötäröpoimujen päälle on ommeltu kaitale valkoista pellavapalttinaa. Tähän pellavakaitaleeseen on ommeltu solmimisnauhoiksi kaksi pätkää pirtanauhaa.

Eräässä tapauksessa (EKME1368) vyötärön päälle on kiinnitetty leveä pirtanauha. Sama nauha siis päällystää vyötärölaskokset oikealta sekä nurjalta puolelta.

Rautjärvi (EKME1392)

Helmanauhat

Rautjärvellä ja Ruokolahdella hameen helmakoristeena käytettiin verkakaitaleen ohella pirttanauhoja. Ruokolahdella pirttanauhoja kutsuttiin *tiuhakoiksi*, ja tästä juontui nimitys tiuhakkohelmahameet tai *tiuhhelmahammeet*. Verkahelmaista hametta pidettiin tiuhakkohelmahametta juhlavampana. (Vahter 1935, 14, 18, 22; Schvindt 1913, 150–156.) Kahden erillisen muistitiedon mukaan verkahelmahameissakin veran perään tuli vielä pirttanauha (Schvindt 1913, 155; Vahter 1935, 23). En ole kuitenkaan nähnyt tätä rakennetta museoesineissä tai aikalaispiirroksissa.

Helmaan tulevat tiuhakot ovat leveydeltään noin sentin, suunnilleen sormen levyisiä siis. Tiuhakko aivitaan kiinni hameen helmapäärmeeseen.

Ruokolahti (LHMVHMAE2402:943)

Kirvu (LHMVHMAE666.187)

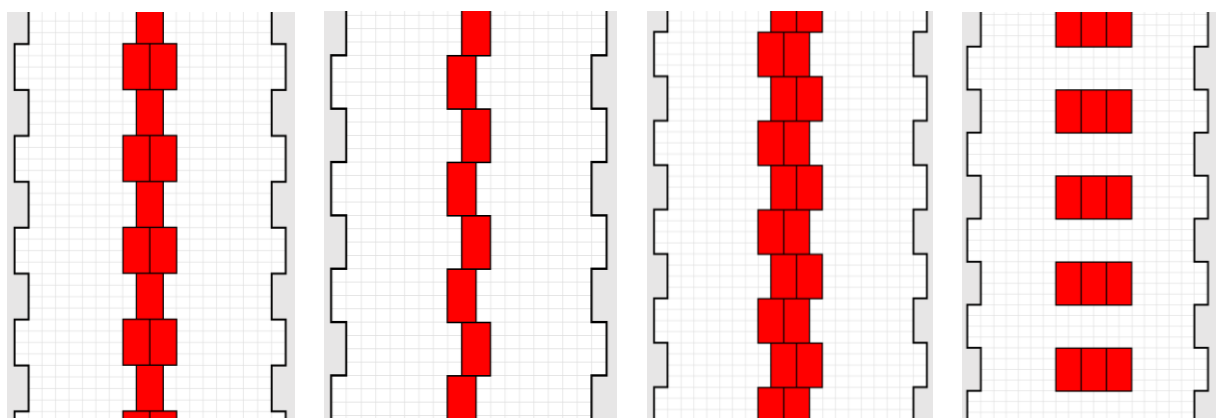
Jääski (KA8130)

Mallit

Tämän vihkon ohjeita ei välttämättä kannata toteuttaa yksityhteen vaan enemmän katsoa niistä mallia kuviointiin, värimaailmaan, materiaaleihin ja leveyteen, ehkä myös kuteen tiheyteen.

Kun lähdet suunnittelemaan omaa nauhaasi, kannattaa kiinnittää enemmän huomiota nauhan **leveyteen** kuin loimilankojen määrään. Vyötärönauhan leveys tulisi olla noin 12–15 mm ja helmaan tulevan noin 10 mm.

Lähes aina nauhan keskikohtaa on korostettu värinvaihdoksella. Nauhan keskellä kulkeva raita voi olla symmetrinen tai epäsymmetrinen. Jos keskikohta on symmetrinen, yleensä koko nauha on. Yksi vyötärönauhana käytetyistä nauhatyypeistä on sama kuin sykerönauhana käytetty tyyppi: punainen villalankainen nauha, jossa on keskellä raita sinivalkoisia pisteitä (EKME3103, LHMVHMAE666:187). Olen paremman puutteessa keksinyt tälle nimeksi täplyraita.

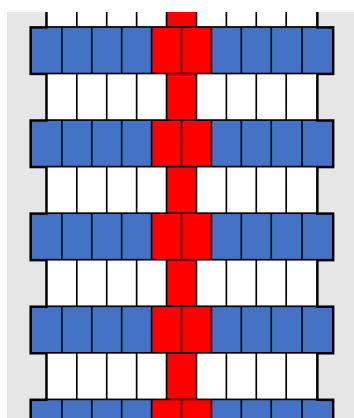
symmetrinen keskiraita

epäsymmetrinen keskiraita

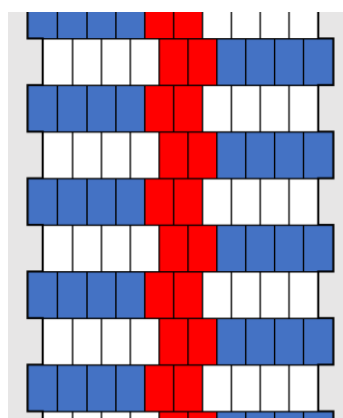
leveä epäsymmetrinen keskiraita

täplyraita keskellä

Keskellä olevan aksenttiväriin lisäksi nauhassa on ainakin kahta muuta väriä (pl. punapohjaisissa ns. sykerönauhoissa), joista toinen voi olla valkoinen. Museonauhojen perusteella tyypillisiä värejä ovat sininen, punainen, keltainen ja vihreä. **Värit voidaan asettaa tasaraidoiksi tai vuorokkain.**

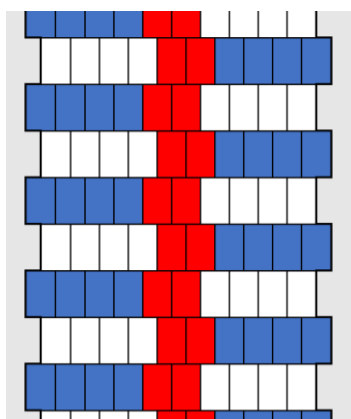

Tikapuut

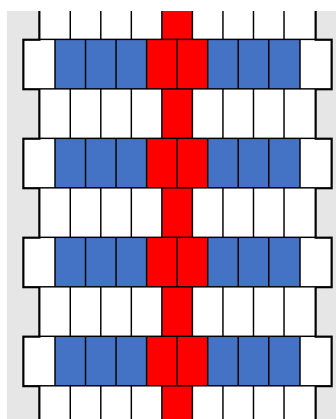

Vuorokkaiset tikapuut

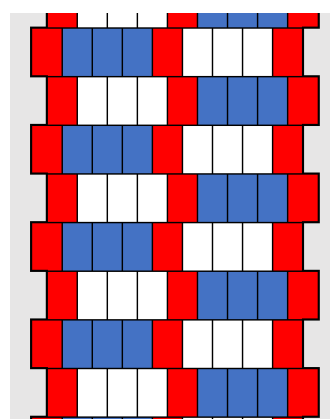
Usein myös nauhan reunoja on korostettu. Keskiraidassa ja reunaraidoissa voidaan käyttää samaa aksenttiväriä (EKME1390, LHMVHMAE2402:943).

Reunoja ei ole korostettu

Reunat on korostettu toisella pohjavärillä

Reunat on korostettu keskiraidan aksenttivärillä

Tässä mukana olevat kaksi hameen helmanauhaa, ovat keskenään hyvin samanlaiset. Väriltään ne ovat punasinikeltaisia, ja väiraitojen leveydet ovat suunnilleen samat. Kummallista kyllä, kummassakin nauhassa on käytetty kuteena punaviolettia villalankaa. Violetti on Kannaksen puvuissa melko harvinainen väri, mutta sitä esiintyy esimerkiksi juuri pirtanauhoissa.

Päiden koristelu

Näiden nauhojen päitä ei koristella, vaan ne leikataan mahdollisimman lyhyiksi. Helmanauhana käytettyjen nauhojen päät piilotetaan ommeltaessa nurjalle.

Kuteen tiheys

Jos kude lyödään tiukkaan kiinni, tulee nauhasta leveämpi. Jos kudelankaa kiristetään, mutta sitä ei lyödä tiukkaan, tulee nauhasta kapeampi. Yleensä karjalaisissa nauhoissa kude on lyöty aika tiukkaan, eli kuteen tiheys on korkea. Tällöin kude voi jopa pilkistää näkyviin loimilankojen välistä. Kuteen tiheys vaikuttaa nauhan ulkonäköön yllättävän paljon.

Tarvikkeet

➔ Jos olet vasta-alkaja pirtanauhojen kanssa, katso tarkemmat ohjeet ja vinkit julkaisusta [”Helpot” pirtanauhavyöt](#).

Nauhat kudotaan tavallisella pirralla. Pirran voi tehdä kokeilua varten vaikka voirasian kannesta, mutta kivempaa kutominen on esim. vaneripirralla. Lisäksi tarvitset kävyn (sukkula) ja vyön johon kudottava nauha kiinnitetään. Pussinsulkijoilla on helppo kiinnittää kudottava nauha vyöhön. Lisäksi saatat tarvita hengettömiä.

Jos olet aloittamassa ensimmäistä nauhaasi, ei langoista kannata huolehtia liikaa. Nauhaharrastuksen voi hyvin aloittaa vanhoilla jämälangoilla. Ensimmäiseen nauhaan kannattaa valita sileää ja kestäväää lankaa esimerkiksi sukkalankaa tai puuvillalankaa.

Jos haluat olla uskollinen alkuperäisille malleille: Valitse värillisiksi langoiksi villalankaa, mielellään kaksisäikeistä. Pääsääntöisesti valitse valkoiseksi langaksi pellava- tai puuvillalankaa, vaikka on valkoista villalankaakin käytetty. Yleensä kuteena on käytetty valkoista puuvilla- tai pellavalankaa, harvemmin myös villalankaa tai värillistä pellavalankaa. Tämän vihkon malleissa on käytetty poikkeuksellisen paljon valkoista villalankaa sekä villakudetta.

Loimilankana toimivat hyvin kaksisäikeiset tiiviit villalangat. Jos lanka on pehmeää ja pörröistä, se pölyilee kutoessa enemmän. Paksut ja hapsottavat langat voivat myös hangata toisiaan vasten.

Kaksisäikeinen lanka on perinteinen, mutta nykyisin nauhoissa voi käyttää myös esimerkiksi nelisäikeisiä sukkalankoja. Villasekoitelangat ovat vahvoja ja kestävät hyvin myös kudelankana. Työläisiin kuvioituihin nauhoihin en suosittelen sukkalankoja käyttämään, mutta tiukkaan kudotusta ripsinauhasta on jälkikäteen vaikea edes erottaa, minkälaisella langalla se on kudottu.

Olen kutonut mallinauhoja käyttäen enemmän ja vähemmän ihanteellisia lankoja. Suositeltavia lankoja tämän vihkon ohjeisiin ovat mm.: Ohut Pirkka (tex 125x2, 100g=400m) ja 8/2 Bockens Möbelatta (tex 125x2, 100g=400m). Mallinauhoihin on käytetty lankoina mm. Istex Fjallalopia, Wetterhoffin Tuukkaa ja Garnhusetin 6/2 villalankaa, jotka kaikki ovat kaikki omalla tavallaan huonoja nauhakudonnassa. Hjerte Fine (tex 111x2, 100g=450m) saattaa toimia riippuen nauhan tyypistä ja kutojan käsialasta, minulla lanka joskus katkeilee. De Rerum Natura Ulysse (tex 135x2, 100g=370m) on oma suosikkilankani.

Pellavalangaksi on mahdollista valita osittain valkaistua tai valkaisuamatonta lankaa. Historiallisissa nauhoissa on useimmiten käytetty osittain valkaistua pellavaa. Käytän itse yleensä kaksisäikeistä pellavalankaa, mutta on mahdollista käyttää myös yksisäikeistä tai kolmisäikeistä lankaa. Kaksisäikeinen lanka on lujempaa kuin yksisäikeinen.

Historiallisissa nauhoissa on käytetty enimmäkseen pellavaa mutta myös puuvillaa.

Tehdasvalmisteiset värit yleistyivät vasta 1800-luvun loppupuolella, minkä takia karjalaisissa pirtanauhoissa on yleensä käytetty maanläheisiä värejä: ruohonvihreää, hieman rusehtavaan taittavaa tai hyvin vaaleaa keltaista, indigon sinistä ja tomaatinpunaista tai palanutta oranssia. Aika on muuttanut museonauhojen värejä, ja aivan varmasti väreistä ei voi sanoa. Tämän vihkon nauhojen esikuvissa on käytetty poikkeuksellisen paljon violettiä, joka ei ole kaikista perinteisin väri pirtanauhoissa.

Esikuvat

Nauhojen ohjeet on laadittu museokokoelmissa olevien hameiden nauhojen perusteella.

Etelä-Karjalan museon (EKME) kokoelmista ovat hameet nauhoineen ovat itse kuvaamiani.

Lahden museoiden Viipuri-kokoelman (LHMVHMAE) hameet ovat samoin itse kuvaamiani, yhtä lukuun ottamatta.

Kansallismuseon (KA) kokoelmista on mukana yksi hame. Hame on toiminut esikuvana Jääsken kansallispuvun hameelle.

Mukana kokoelmassa on kymmenen vyötärönauhaa ja kaksi helmanauhaa. Jätin kokoelmasta pois punaisen solmimisnauhan hameesta [LHMVHMAE575:163](#) sekä hameen [LHMVHMAE2599:1012](#) nauhan, sillä näiden nauhojen kuviot on poimittu. Halusin tähän kokoelmaan mukaan ainoastaan ripsiraitaisia nauhoja.

Kirjalliset lähteet

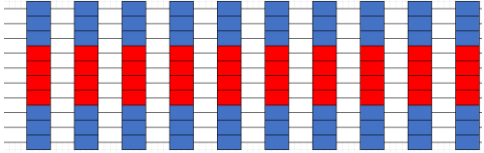
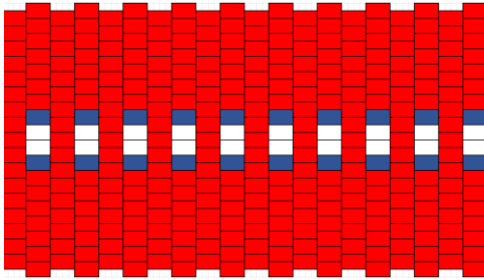
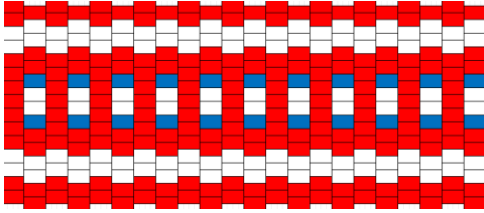
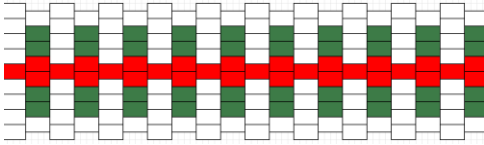
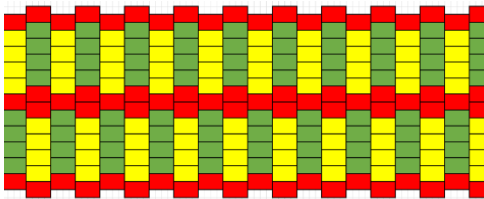
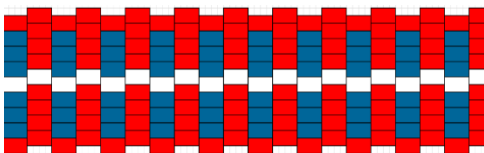
Schvindt, Theodor. *Nauhakoristeita*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1903.

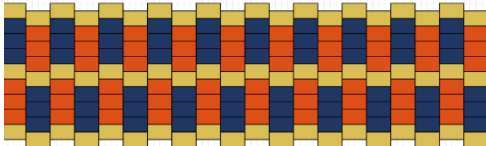
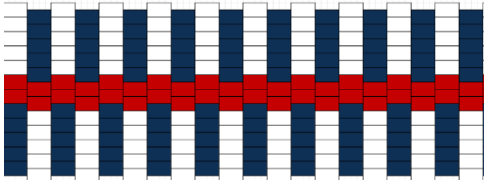
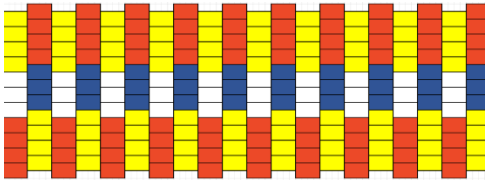
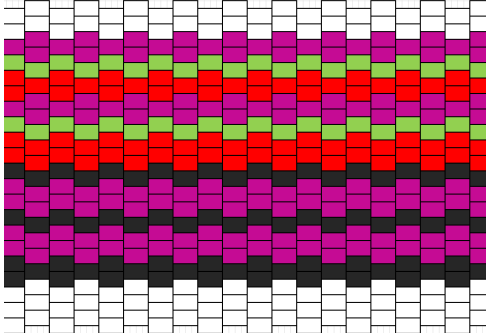
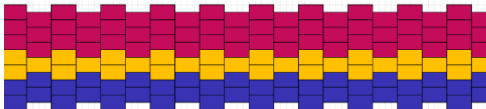
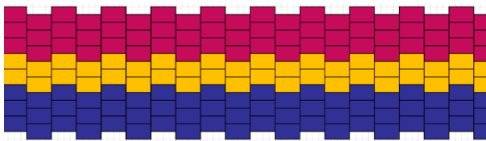
Schvindt, Theodor. *Kansanpukuja Suomessa 1800-luvulla: Karjala*. 1913.

Vahter, Tyyni. ”Rautjärven naisten käsitöistä ym. pitäjiä.” Museovirasto, käsikirjoitus, 1935.

Ohjeet

Pitäjä	Esikuva	Malli
Jääski	KA8130	
Jääsken kihlakunta	EKME3103	
Kirvu	LHMOVHMAE666:187	
Ruokolahti	EKME1389 12 mm	
Antrea	EKME1390 12 mm	
Ruokolahti	EKME4068 12 mm	

Ruokolahti	LHMHVHMAE2402:943 15 mm	
Antrea	LHMHVHMAE575:163 11–12 mm	
Rautjärvi	EKME1392 15 mm	
Jääskén kihlakunta	EKME1368 27 mm	
Rautjärvi	EKME1392 10 mm	
Ruokolahti	LHMHVHMAE2402:943 10 mm	

Näin luet ohjeita: Jokaisesta nauhasta on kuvattuna loimen ohjekaavio, josta näet loimilankojen paikan pirrassa. Punainen nuoli osoittaa loimen keskikohdan. Loimilankojen väri ja määrä on listattu ohjeeseen. Jos ohjeessa ei ole erikseen muuta ilmoitettu, suositellaan värillisiksi langoiksi viljalankaa ja vaaleaksi langaksi pellavaa. Kuteeseen suositellaan pellavaa.

Mallinauhoissa on käytetty vaihtelevasti erilaisia lankoja. Katso suositellut langat myös kohdasta ”Langat”.

Jääski

Esikuva: KA8130. Leveys 15 mm. Materiaalit ja päiden viimeistely eivät ole tiedossa.

Mallinauha: Leveys 15 mm. Punainen ja sininen villalanka De Rerum Natura Ulysse (tex 135x2, 100g=370m). Valkoinen loimi sekä kude 15/3 NeL Katia Lino (tex 111x3, 100g=300m).

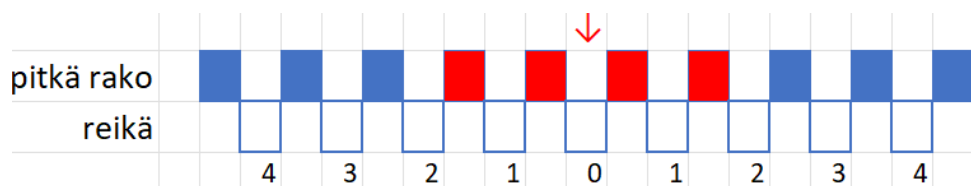
Loimi:

4 punainen

6 sininen

9 valkoinen

Kude: valkoinen

kuva: Kansallismuseo

Jääsken kihlakunta

Esikuva: EKME3103. Leveys 14 mm. Punainen ja sininen lanka ovat villaa, punainen lanka on paksumpaa. Valkoinen lanka on pellavaa/puuvillaa ja suunnilleen saman paksuista kuin sininen villalanka. Kude on valkoista pel- lava/puuvillalankaa. Nauhan päät on leikattu lyhyiksi.

Loimi:

31 punainen
2 sininen (ohuempi)
2 valkoinen

Kude: valkoinen

Mallinauha: Leveys 15 mm. Punainen villalanka Hjerte Fine (tex 111×2, 100g=450m), sininen villal. 8/2 Bockens Möbelåtta (tex 125×2, 100g=400m), valkoinen pellavalanka 20/2 NeL Bockens lin (tex 72×2, 100g=690m).

[illegible]

Loimi:
18 punainen
2 sininen
10 valkoinen

Kude: valkoinen

kuva: Lahden museot

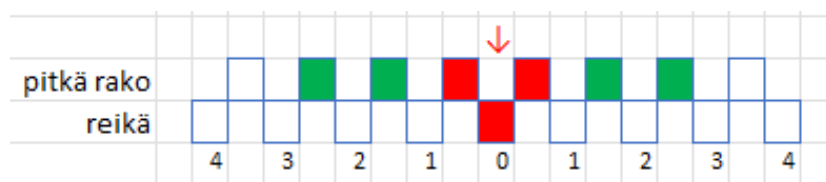
Ruokolahti

Esikuva: EKME 1389. Leveys 12 mm. Punainen ja sininen lanka villaa, valkoinen lanka pellavaa. Pellavalanka on yhtä paksua kuin villalangat. Nauhan päät on typistetty lyhyeksi.

Loimi:
3 punainen
4 vihreä
10 valkoinen

Mallinauha: Leveys 14 mm. Wetterhoffin Tuukka (100g=225m; tex 200×2) ja vaaleat loimilangat sekä kude pellavalankaa Katia Lino (100g=300m; tex 111×3).

Kude: valkoinen

Loimi:
7 punainen
8 keltainen
8 vihreä

Loimi:
2 valkoinen (villaa)
10 punainen
6 sininen

Kude: oranssi (villaa)

A close-up photograph of a dark, ribbed knit fabric, likely a sock or shoe lining. A red and white striped elastic band is visible, running diagonally across the frame. The fabric has a textured, ribbed appearance.

Ruokolahti

Esikuva: LHMVHMAE2402:943. Leveys 15 mm. Loimi villaa, sinapinkeltainen, indigonsininen ja oranssipunainen. Kude villaa, sama sinapinkeltainen. Toinen pää leikattu lyhyeksi, toinen pää letitetty ja pää solmittu pellavarihmalla.

Loimi:
6 oranssipunainen
6 sininen
6 keltainen

Kude: keltainen (villaa)

Mallinauha: Leveys 13 mm. Fjallalopi Istex kuteena sekä loimena (tex 333×1, 100g=300m).

Diagram illustrating a 1D lattice structure with two rows of sites. The top row is labeled "pitkä rako" and the bottom row is labeled "reikä". A red arrow points to the 0th site in the top row. The sites are colored in a checkerboard pattern: yellow for even sites and red for odd sites. The bottom row has a different pattern: yellow for sites 0, 2, 4, 6, 8 and red for sites 1, 3, 5, 7.

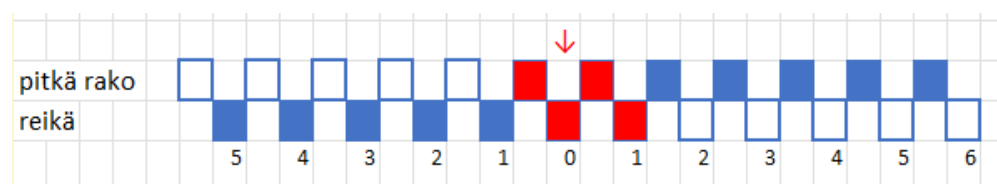
Antrea

Esikuva: LHMVHMAE575:163. Leveys 11–12 mm. Loimessa indigonsininen, tomaatinpunainen ja valkoinen villalanka, kaikki suunnilleen saman paksuisia. Kude todennäköisesti pellavaa. Nauhan pää on leikattu lyhyeksi.

Loimi:
4 punainen
10 sininen
10 valkoinen (villaa)

Mallinauha: Leveys 13 mm. Loimena ja kuteena sukka-langat (100g=420m).

Kude: valkoinen

Loimi:
3 sininen
3 valkoinen (villaa)
8 keltainen/vihreä
8 oranssinpunainen

Kude: oranssi

Jääsken kihlakunta

Esikuva: EKME1368. Leveys 27 mm. Loimen värikkäät langat villaa: kanervanpunainen, lehdenvihreä, punainen, musta. Loimen valkoinen lanka sekä kude pellavaa. Pella-valanka on hieman villalankaa ohuempaa.

Mallinauha: Leveys 28 mm. Villalangat Garnhusetin 6/2 villalanka (tex 156×2, 100g=320m) paitsi musta, joka on sukkalankaa. Valkoinen loimilanka ja kude 6-säikeistä kalalankaa (tex 30×6, 100g=530m).

Loimi:

14 violetti

7 musta

7 punainen

4 vihreä

10 valkoinen

Kude: valkoinen

[illegible]

Loimi:
4 sininen
3 keltainen
6 punainen

Kude: punavioletti (villaa)

24

Kude: punavioletti (villaa)

